

İLMEK İLMEK HAYALLER

JOSANNE LAVALLEY

1. Baskı - Beyaz Balina Yayınları, 2021
Yeni Baskı - Beyaz Balina Yayınları, 2024

İLMEK İLMEK HAYALLER

Josanne La Valley

Özgün adı: THE VINE BASKET

ISBN: 978-605-188-609-1

YAYINEVİ SERTİFİKA NO: 49238

MATBAA SERTİFİKA NO: 48625

© Josanne La Valley, 2013

© Bu kitabın Türkçe yayın hakları Akçalı Telif Hakları Ajansı ve Gallt and Zacker Literary Agency aracılığı ile alınmış olup Beyaz Balina Yayınları'na aittir.

Yayın yönetmeni: Bülent Oktay

Editör: Nurten Hatırnaz

Çeviren: Selen Ak

Grafik uygulama: Ayşe Çalışkan

Kapak resmi: Kyung Soon Park

Baskı ve Cilt: **Deniz Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.**

Beyaz Balina Yayın Sanat Dağıtım Paz. San. ve Tic. Ltd. Şirketi

Ömerli Mah. Harmantepe Cad. No: 17 K: 4 Arnavutköy/İstanbul

Tel: 0212 544 41 41 - 544 66 68 - 544 66 69

Faks: 0212 544 66 70

info@beyazbalina.com.tr

İLMEK İLMEK HAYALLER

J O S A N N E L A V A L L E Y

Çeviren: Selen Ak

BİR

Mehrigül, pazar yerindeki kalabalığa göz gezdirip atasını* aradı. Babası birkaç şeftalinin satışından kazandıkları parayı şimdiye kadar çoktan harcamıştı kuşkusuz. Ama civar çiftliklerin sonbahar hasadının sıra sıra dizildiği, yeşilli kırmızılı biberlerin, soğanların ve patateslerin eşek arabalarına tepeleme yığıldığı ya da örtülere serildiği toprak yollarda babasından bir iz yoktu. Turp, havuç ya da çengele asılmış koyun eti üzerine pazarlık yapanlar arasında da değildi.

Epeydir ortalıkta görünmüyordu. Mehrigül'ü de bu yüzden getirmemiş miydi zaten? Her çarşamba onu arabanın başında biraz daha uzun süre yalnız bırakıyordu.

Mehrigül'ün bakışları satılmamış şeftali yığınlarına, üst üste konmuş hasır sepetlere kaydı. Evden ayrıldığı güne kadar, pazara gelmek ağabeyi Memet'in işiydi. Memet geçen yaz tatilinde ille de Mehrigül de gelsin diye tutturmuştu. *Çürüyen turpları bir hâle yola koyar da yenecek gibi görünürler*, demişti atasına.

* Uygur Türkçesinde baba yerine ata, anne yerine ana kullanılır. (Ç. N.)

Mehrigül malları hâle yola koyardı koymasına ama satmayı beceremezdi. Memet işin başındayken her şeyi satardı, sonra da ihtiyar eşeklerinin çektiği boş arabanın kenarından bacaklarını neşeyle sallayarak evlerine dönerlerdi.

Üzerinden bir ömür geçmişti sanki. Oysa daha sekiz hafta önceydi.

Yan tarafta iplik satan kadın, “İyi misin?” diye seslendi. Bir kasanın üstüne oturmuş, kucağına çektiği ipleri sarıyordu.

“Sana zahmet birkaç dakikalığına tezgâhıma göz kulak olur musun?” diye sordu Mehrigül.

“Acele etme,” dedi kadın elini sallayarak. “Bugün hiçbirimizin fazla müşterisi yok zaten.”

Mehrigül sepetlerden birine iki şeftali koyup gitti. Haşlanmış bir yumurta, can sıkıcı düşüncelerini değilse bile açlığını dindirirdi.

*

Yumurtacı kadın her zamanki gibi kap kakak satıcısının yanına çömelmişti. Hep kullandığı yeşil yaygının üzerinde bir yığın yumurta ve soyulmuş kabuk vardı. Mehrigül’ün sınıf arkadaşı Hajinsa yeni alındığı her hâlden belli olan uzun bir hasırın üzerine öyle bir yayılıp oturmuştu ki diğer müşterilere yer kalmamıştı.

Hajinsa, bir söğüt dalı gibi esnek, ince-uzun gövdesiyle kurumlu kurumlu otururken, uzun mavi eteğinin altından platform topuklu kırmızı sandaletleri ve kırmızı çorapları görünüyordu. Yumurtanın parasını ödedikten sonra kabuğunu

soymaya koyuldu. Soyduğu kabukları umursamazca yere atıyordu.

Mehrigül'ü önce yumurtacı kadın fark etti. Sonra da Hajinsa ondan tarafa baktı.

“Mehrigül, gelsene,” dedi Hajinsa, oturduğu yeri işaret ederek. “Neden okula gelmiyorsun?” diye sordu ama cevabı beklemeden kafasını çevirdi. Oflayıp pufladı. “Başörtünü çenenin altından bağlamışsın. Köylüye benzemek için çok uğraşıyorsun, değil mi?”

Mehrigül'ün ayakları, daha doğrusu o ucuz, çirkin ayakkabıları tozlu patikaya çivilenmişti sanki.

Hajinsa yumurtasından bir ısırik alıp tekrar Mehrigül'e dönerek, “Dikkat etsen iyi olur,” dedi. “Senin gibileri fabrikalara çalışmaya gönderiyorlar. Ailenin ceza ödeyecek kadar çok parası varsa başka tabii.”

Mehrigül'ün Hajinsa'ya duyduğu öfke gözlerinden okunuyordu ama sözlerinin doğruluğu karşısında nutku tutulmuştu. Ekim ayının sonuna gelmişlerdi ama o daha bir gün bile okula gitmemişti. İsmi, yerel parti şefinin listesindeydi belki de. Köle gibi çalıştırılmak üzere, kendi halkı olan Uygurlardan uzağa, Çin fabrikalarına gönderilebilirdi.

Yumurtacı kadının, “Otursana, Mehrigül,” diyen sesiyle düşüncelerinden sıyrıldı. “Hajinsa'nın yanına otur. İnsan dinlenmek için her zaman böyle yumuşak bir yer bulamaz,” deyip Mehrigül'e bir yumurta verdi.

Mehrigül, dişlerini sıkıp hasırın üzerine oturdu.

“Bana bir şey getirdin mi?” diye sordu yumurtacı kadın.

Mehrigül getirdiği şeftalileri sepetiyle birlikte kadına verdi, karşılığında da bir yumurta aldı. “Dedem sepeti de almanızı isterdi. Bugün pek fazla satılmadı zaten,” dedi, yumurtacı kadının şefkatli gözlerine bakarak. “Yumurta kabuklarını koyarsınız.”

“Teşekkür ederim,” dedi kadın. Şeftalileri alıp sepeti Hajinsa’nın kırmızı ayakkabılarının önüne koydu.

Hajinsa hiç oralı olmadı. Cebinden para çıkarıp bir yumurta daha aldı ve kabukları yine ufak ufak koparıp yere attı.

Mehrigül yumurtasını çabucak kırıp soydu, kabukları dikkatlice dedesinin sepetine attıktan sonra bir ısırık aldı.

“Ee, okula dönecek misin?” diye sordu Hajinsa.

Mehrigül ağzındaki lokmayı bitirdi. Kendini zorlayarak yutkunup, “Elbette,” dedi ama Memet evden ayrıldıktan sonra Mehrigül’ün okula gitme ümidi kalmamıştı. Sınıf arkadaşına asla itiraf etmeyeceği bu gerçek yüzünden okunabilir diye kafasını başka tarafa çevirdi.

Başını çevirince babasını gördü. Sırtı dönüktü ama kesinlikle oydu. Yedi-sekiz metre ötede, bir grup adamla birlikte bir kumar masasının başında duruyordu. Mehrigül defalarca yıkadığı mavi ceketini nerede görse tanırdı. Annesinin yapmış olduğu, dopa denen, dört köşeli şapkeyi da.

Atası sabah kazandıkları parayı masadaki yığına fırlatıyordu.

Mehrigül, “Ben artık döneyim,” deyip ayağa kalkınca yumurtacı kadın eline bir yumurta daha sıkıştırıp elini bir anlığına tuttu.

Mehrigül kap kaçak yığınlarının yanından geçti. Uzaklaşınca, kumar oynayanlara tekrar göz ucuyla bakmaya cesaret etti. Titreyen ellerle, birinin yarısı yenmiş, öbürü tam, iki yumurtayı pantolonunun cebine koydu ama akıllı başka yerdeydi. Memet'in öğrettiği gibi yaptı: Etrafta casus aradı. Çinli olamazdı çünkü Han Çinlileri yerel pazara gelmezdi. Uygur olmalıydı. Kendi içlerinden biri. Köylü gibi giyinip pazarda gezinerek, hükûmete komplo kurabilecek kişiler hakkında bilgi toplayıp onları ihbar etmek için para alan biri.

Memet izlendiğinden emindi. Onun Çinlilerle ve onların kurallarıyla işi olmazdı. O Uygurların, kendi dillerini özgürce konuşup âdetlerini özgürce yaşayabilecekleri, kendilerine ait bir ülkeleri olmasını istiyordu. Topraklarına eskiden Doğu Türkistan denirdi. Memet yine öyle denmesini istiyordu. Memet, Han hakkında kötü şeyler söylemekten çekinmezdi, yalnızca yanlış kişinin önünde konuşmamaya dikkat ederdi. Memet böyle konuşunca atası kızardı ama belki atası da onun gibi düşünüyordu. Acaba başkalarının yanında ağzından çıkanlara dikkat ediyor muydu?

Mehrigül gözlerini kıstı. Kumar oynayanların arkasında hiç kimse yoktu; yalnızca kepenkleri kapalı, boş tezgâhlar ve park etmiş bir motosiklet vardı. Konuşmalarına kulak kabartacak kadar yakınlarda oyalanan bir erkek de yoktu. Yakınlarda birkaç kadın vardı; onlar da yumurtacının yan tarafında yere serilmiş mutfak eşyalarını, sıra sıra çaydanlıkları ve emaye tabak çanağı inceliyorlardı. Casuslar kadın olamazdı, Memet söylemişti.

Atasına uzun uzun bakan Mehriğöl, “Kumar oynayan bir adam Çinlilerin ilgisini çekmiyordur belki de,” diye düşündü. Babasının tek zararı, kendi ailesineydi.

Yoksullukları yüzünden annesi zaten içine kapanıp sessizleşmişti. Fakirliğinden utandığı için arkadaşlarıyla görüşmez olmuştu. Mehriğöl istemeye istemeye arabaya dönerken babası tutuklanıp hapse atılsa annesinin ne yapacağını düşündü.

Mehriğöl döndüğünde yüncü kadın telaşla, “Bir kadın geldi. Bir kadın geldi,” dedi. Mehriğöl ne demek istediğini anlamadı. Şeftaliler ve sepetler bıraktığı gibi duruyordu.

“Yabancı bir kadın,” dedi yüncü. “Senin sepeti almak istiyormuş.”

“Sepetlerin hepsi satılık. Üç yuan,” dedi Mehriğöl. Komşusu daha önce onlardan sepet almıştı. Fiyatı biliyordu.

“Hayır, hayır. Senin kendi sepetini,” dedi kadın. Yazdan beri arabanın çubuğunda asılı duran asma dalından sepeti işaret ediyordu. Külâh biçimli sepetin içinde bir de pamuk dalı vardı. “Tekrar gelecekmiş,” diye ekledi yüncü kadın.

“Benim sepetimi mi?” dedi Mehriğöl alt dudağını ısırarak. İnanılır gibi değildi. Ne kadar fiyat biçmesi gerektiğini düşündü. Bir yuan mı? Yarım yuan mı? Alt tarafı birkaç eski asma dalını eğip bükmişti.

Mehriğöl çubuğa bağlı sepeti çözüp eline alınca Memet’le birlikte asmalı çardağın yanında oturup dinlendikleri o yaz gününü hatırladı. Parmakları âdeta kendiliğinden hareket ediyordu. Memet ince, uzun asmaları keserken Mehriğöl dalları

birbirine geçirerek yaklaşık otuz santim uzunluğunda, huni şeklinde bir sepet yapmıştı. Bereket boynuzu, demişti Memet. Dedesinin yaptığı kullanışlı sepetlere hiç benzemiyordu. Dik durmazdı, içine fazla bir şey de sığmazdı. Memet yine de beğenmiş, süs olarak arabaya asmak istemişti. Annesinin doğduğu küçük köyü; kadınların pamuğu yetiştirip eğirdiği, erkeklerinse dokuduğu o özel pamuk yöresini anımsatsın diye içine bir tane de pamuk dalı koymuşlardı. Memet ile Mehriğül, arada renk olsun diye içine kabak filizi de koyardı.

Mehriğül'ün bereket boynuzu artık kavruk toprak ve çöl kumu rengindeydi. Mehriğül pamuk dalını sepetten çıkarıp silkeledi. Gömleğinin ucuyla sepeti elinden geldiğince temizledikten sonra tekrar arabaya bağladı. Üstündeki lekeler gözükmesin diye yeleğini çekiştirdi. Ama kadın geldiğinde arabanın arkasında durmadığı sürece kirli bluzunu, kırış kırış pantolonunu ve çirkin ayakkabılarını gizleyemeyeceğini biliyordu. Yine de başörtüsünü arkadan bağlayabilirdi.

Çenesinin altındaki düğümü çözdü. Yüzünün etrafındaki saçları kabarttıktan sonra örtüsünü tekrar başına geçirip arkadan gevşekçe bağladı. Artık o kadar da köylüye benzemiyordu. Belki tavsiyesi için bir gün Hajinsa'ya teşekkür bile ederdi. Artık nasıl görüldüğünü umursamaz olmuştu. Başörtüsünü tekrar bağlaması bir fark yaratmış olmalıydı ki yüncü kadın Mehriğül'le göz göze gelince onaylarcasına cık cık etti.

Artık Mehriğül'ün elinden beklemekten başka bir şey gelmezdi. Yumurtalarını yiyip yanına gelen birkaç müşteriyle pazarlık ederken yola bakıp durdu. Bir turisti fark etmek

kolaydı çünkü turistler çarşamba pazarına kırk yılda bir gelirdi. Burada satılanlar, civardaki küçük kasabalarda yaşayanlar ve çiftçiler içindi; Hotan pazarındaki gibi turistler için değil.

Mehrigül şeftalileri düzenlemekle uğraşırken, güneş gözlüğü ve geniş kenarlı bir şapka takmış, gürbüz bir yabancı kadın gördü. Taba rengi bir pantolon ve altın takılarını gözler önüne seren, uzun kollu, siyah bir gömlek giymişti. Omuzlarında iki büyük çanta ve bir fotoğraf makinesi asılıydı. Mehrigül kadının gözlerini göremiyordu ama yüzündeki rahat gülümseme hoşuna gitmişti.

“Neyse ki dönmüşsün,” dedi kadının yanındaki adam. Uygurca konuşması Mehrigül’ü rahatlatmıştı. “Benim adım Abdül, bu da Bayan Chazen. Susan Chazen. Kendisi Amerikalı.”

“Merhaba,” dedi Mehrigül İngilizce. Okulda öğrendiği bu sözcük, ağzında tuhaf bir tat bıraktı. “Benim adım Mehrigül.” Kadın elini uzatınca, Mehrigül o yakışsız hâline karşın arabanın arkasından çıkmak zorunda kaldı. El sıkışıp başlarıyla birbirlerini selamladılar.

Yanındaki kadın, Abdül’ün anlattığına göre San Francisco’da yaşıyordu. El işi ürünler satan bir dükkânı vardı ve dükkânına mal almak için dolaşıyordu. Asma dalından yapılmış sepeti almak istiyor, Mehrigül’ün elinde daha fazla olup olmadığını soruyordu.

“Başka yok,” dedi Mehrigül, Abdül’e. “Ama alt tarafı üzüm asmasından yapılmış bir sepet.” Bakışlarını kendi sepetinden, dedesinin değerli söğüt sepetlerine çevirdi. “Her yer üzüm asmasıyla dolu,” dedi. Birinin bu kadar sıradan bir şeyi

istemmesine şaşmıştı. “Daha fazla sepet yapabilirim ama söğüt sepet tercih etmeyeceğinden emin misiniz?”

Abdül ile Bayan Chazen, Mehriğül’ün anlayamayacağı kadar hızlı bir İngilizceyle kendi aralarında konuştular.

“Onun istediği, senin asma dalından sepetin,” dedi Abdül. “Ve canının istediği şekilde, daha ne kadar yapabilirsen yapmanı istiyor. Bayan Chazen sepetinin çok ustaca yapıldığını düşünüyor. Kendisi şimdi Kaşgar’a gidiyor ama üç hafta içinde dönecek. Üç hafta sonra, yaptığın sepetleri de alıp bizimle burada buluşabilir misin?”

Mehriğül dudaklarının titremesine engel olamadı. Kahkahasını mı tutuyordu, yoksa gözyaşlarını mı, bilmiyordu. Tekrar yapabilir miydi? Kadının istediği gibi bir iş çıkarabilir miydi acaba? Başını öne eğdi ama yine de evet anlamında kafasını salladı. Dedesi yardım ederdi. O ne yapması gerektiğini bilirdi. Bu kez oyalanmak için değil iş için sepet yapacaktı.

“Bayan Chazen sepetin parasını ödemek istiyor ve pamuk dalını da alıp alamayacağını soruyor. Fiyatı nedir, Mehriğül?” diye sordu Abdül.

“Bir yuan?” diye fısıldadı, sonra hemen keşke daha az söyleseydim diye hayıflandı.

Abdül yine bir sözcük seli hâlinde Bayan Chazen’le konuştu.

Bayan Chazen, dudaklarında hafif bir gülümsemeyle güneş gözlüklerini çıkarıp Mehriğül’ü inceledi, gözlerindeki ifade ne dostçaydı ne düşmanca.

Kadın ani bir hareketle elini havaya kaldırıp bir geri bir ileri

salladı. Yüz yuan demekti bu! *Bizim işaretlerimizi biliyor*, diye düşündü Mehriğöl.

Ya da bilmiyordur. Yanlışlıkla yapmıştır.

Bayan Chazen çantalarından birini karıştırırken düşündüğünün gerçek olamayacağını bilen Mehriğöl, nefesini tuttu. Ta ki gıcır gıcır bir banknot eline tutuşturulana kadar. Mehriğöl daha önce eline hiç yüz yuan almamıştı.

Parmaklarıyla dokunsa, gözleriyle görse bile inanılır gibi değildi. Böyle bir şeyi rüyasında bile görmemişti.

Abdül, Mehriğöl'ün koluna dokundu. "Sepetini satmayı kabul etmen, Bayan Chazen'i çok sevindirdi," deyip Mehriğöl'ü nazikçe arabanın baş kısmına yöneltti. "Çözmene yardım edeyim."

Birlikte sepeti çıkardılar. Bayan Chazen sepeti yumuşak, beyaz bir kâğıda sarıp çantasına koydu ve "Hoşça kal, Mehriğöl," dedi. "Tekrar geleceğim."

Mehriğöl, "Hoşça... kalın," diye tekrarlayıp arkalarından baktı. Bayan Chazen'in alçak topuklu ayakkabılar giymesine sevinmişti. Üzerleri gri bir toz tabakasıyla kaplıydı. Kırmızı, platform topuklu ayakkabı değildi. Mehriğöl'ün köylüye benzemesine aldırmayan, duyarlı birinin ayakkabılarıydı bunlar.

İki

Babası yaşlı eşiği arabaya bağlamayı bir türlü beceremiyor, bağıra çağıra okları koşumun ilmeklerine sokmaya uğraşıyordu. Mehriğöl yardım teklif etmedi. Babasından mümkün mertebe uzak durmak için satılmamış şeftalilerle dolu torbaları ve sepetleri, küçücük arabalarına yüklemeye koyuldu.

Tek kelime konuşulmadı. Satılmamış şeftalilerin hesabı sorulmadı. Yerinde yeller esen asma dalından sepetin konusu bile açılmadı. Sonunda, atasının söğüt kamçısının eşiğin sırtında şaklamasıyla, araba patikayı yararak pazarın çıkışına ilerledi.

Atası, “Höst! Höst!” diye bağırarak, diğer eşek arabalarından ve araçlardan kabaca yol istedi. Mehriğöl, komşuların ve arkadaşların nazik selamlarına gergin bir gülümsemeyle karşılık vererek başörtüsünü tekrar çenesinin altında bağladı. Hajinsa da bir köylünün kızına böylesinin yakışacağını düşünürdü kesin.

Kavakların arasından geçen yol, çiftliğe yaklaştıkça daralıyordu. Artık toprak yolda dönen tekerlerin tıkırtısından, sulama kanalındaki kurbağaların vıraklamasından ve guguk

kuşlarının *gu-guk* seslerinden başka ses duyulmuyordu. Tanıdık seslerin oluşturduğu kakofoni Mehriğül'ü sakinleştirmişti ama zihni savaş hâlindeydi. Yerinde durduğundan ve gerçek olduğundan emin olmak için elini cebine sokup yüz yuanlık banknotuna dokundu. O parayı tüm varlığıyla babasından saklamak istiyordu. Kumara harcandığını düşünmeye içi el vermiyordu. Ama babasına söylemek zorunda olduğunun da farkındaydı.

“Ata?” dedi. Yanıt olarak bir homurtu geldi. Muhtemelen uyuyakalmıştı. Eşek evin yolunu biliyordu, yönlendirilmeye ihtiyacı yoktu.

“Ata.”

“Ne... ne var?” dedi babası sonunda.

“Annem şeftalileri satamadığımıza üzülecek. Paraya ihtiyacımız var.” Yanıt gelmedi. “Mısırlar hâlâ tarlada yatıyor. Değirmene götürmemiz gerek.”

Babası, yapışkan bir sineği kovalar gibi kolunu salladı. “Mutalıp mısırı öğütür,” diye mırıldandı. “Ben öderim... sonra.”

Mehriğül babasının sözleriyle ürperdi. Mutalıp, Mehriğül'ün en yakın arkadaşının babasıydı. Mehriğül'ün ailesine zaten yeterince cömertlik etmişti. Babası nasıl daha fazlasını isteyebilirdi?

“Zaten önceden borcun var,” dedi Mehriğül. Sözler ağzından ağır ağır, alev alev çıkarken elini cebine sokup banknotu iyice derinlere, babasından uzaklara ittirdi.

Babası yavaşça Mehriğül'e dönüp, “Şeftalileri satsaydın,